

5 sierpnia 1772 podpisany w Petersburgu między Prusami, Rosją i Austrią, układ rozbiorowy oderwał od Polski Prusy Królewskie. We wrześniu tego roku, z wkraczającymi wojskami pruskimi przybyły na Pomorze ekipy urzędnicze, które przejęły władzę cywilną i wcieliły nowe zasady ustrojowe i administracyjne.

Obowiązek zapoznania z patentem okupacyjnym szlachty i wojsk powiatu wieckiego spoczywał na pełniącym funkcję sędziego ziemskiego, wódcy Józefie Piłskowskim. W tym samym miesiącu burmistrzowie wiecia i Nowego oraz setki tysięcy w Malborku przysięgłomówniczy. Pierwszy, trwający do wojen napoleońskich, okres rządów pruskich zahamował rozwój osadniczy trwający na terenie pow. wieckiego w XVIII w. Ograniczony na rzecz administracji państwowej został samorząd gromadzki, wprowadzono pruski system pienski i podatkowy, system miar i wag oraz niemiecki język urzędowy.

Ważnym momentem polityki pruskiej było zarządzenie Fryderyka II, na mocy którego w każdej wsi w domenach królewskich powstały szkoły ludowe oraz rozporządzenie z 1776 r. nakazujące posyłanie do szkół dzieci w wieku 5-13 lat. Wielkie wydarzenia przełomu XVIII i XIX w. dotknęły teren gminy. Klęka Prus w wojnie z Francją spowodowała, że wojska Napoleona wkroczyły w roku 1806 na ziemie polskie, w sierpniu 1807 r. uchodziła przez Osie do Królewca pruska rodzina królewska, a król Fryderyk Wilhelm IV jeszcze w roku 1850, podczas pobytu w wieciu, wspominał: "Osie, mój Boże, tam byłem w roku 1807". W tym samym miesiącu opuścił je pruski batalion piechoty, a jego miejsce zajęła oddział polskiej jazdy, do którego zadano patrolowanie Bor Tucholskich i osłonę górnego zgrupowania wojsk polskich. W trakcie ofensywy polskiej w kierunku Tczewa przebywał w Osiu Jan Henryk Dąbrowski, który w ostatnich dniach stycznia rezydował u leśnego, a później polecił założenie tu pod nadzorem tego ostatniego magazynu dla oddziałów polskich walczących na północnym skraju Bor Tucholskich. Mimo zdobycia przez wojska polskie Pomorze Gdańskie nie weszło w skład utworzonego na mocy traktatu w Tylicy Księstwa Warszawskiego. W roku 1812 drogami gminy maszerowały wojska francuskie na podbój Rosji, któryte wracały pod koniec 1812 i na początku 1813. Pozostałości po tych wydarzeniach jest tzw. "trakt napoleoński" czyli zmodernizowany odcinek traktu prowadzącego z Tucholi w kierunku Nowego, którego pozostałości zachowały się w okolicach Tlenia oraz liczne podania nawiązujące tematycznie do tego, niewątpliwie dużego wydarzenia w dziejach miejscowości, które znalazły się na trasie marszu "wielkiej armii".

Klęski okresu napoleońskiego uwiaryściły mankamenty państwa pruskiego i zmusiły jego władcę do zdecydowanych reform. Przeprowadzona w pierwszej połowie XIX wieku reforma uwaraszczeniowa spowodowała zmianę stosunków społecznych i gospodarczych. Efektem tych zmian było w warunkach wiejskich powstanie folwarku kapitalistycznego, nielicznej grupy bogatych chłopów z jednej strony, z drugiej wytworzenie się grupy drobnych posiadaczy oraz szerokiej rzeszy bezrolnych rekrutujących się z dawnych chałupników, służy dworskiej i gurskiej oraz komorników. Równoległe nastąpił dynamiczny wzrost zaludnienia terenu gminy. Na przykład liczba mieszkańca Osia wzrosła z ok. 250 w r. 1773, do 1273 w r. 1868 i 1903 w r. 1885, Wierzbica z 83 w r. 1773 do 383 w r. 1885, Brzezina z 125 w r. 1773 do 382 w r. 1885, Miedzna ze 149 w r. 1773 do 419 w 1868.

Szczególne znaczenie nabrało w tym okresie Osie, które zażył wzrost ludności z jednej strony rozwojowi przemysłu drzewnego, z drugiej rzemiosła i handlu, obsługujących północno-zachodni część powiatu wieckiego, znacznie oddalony od obu jego ośrodków miejskich i do tego ze znacznym opóźnieniem włączony w obręb sieci kolejowej. Równocześnie jednak wystąpiło na tym terenie zjawisko znane jako przeludnienie wsi. Nie zaowocowało

ono - jak w innych rejonach polski - emigracją za ocean, ale zjawiskiem specyficznym dla rejonu, który stwarza duże możliwości pracy zim w lasach, a mianowicie migracją sezonową 6-9-miesięczną do pracy w rolnictwie na terenie Meklemburgii, Pomorza zachodniego i Brandenburgii.

Wg danych landratu wieckiego z roku 1895 z miejscowości wchodzących w skład obwodów wótowskich Osie I i Osie II, a obejmujących wschodnią część obecnej gminy do pracy wiorowo 1070 Osian, to jest 25,5% ogólnego ludności (4172), a z obwodów około 173 osoby tj. 6% z ogólnej liczby 2889 mieszkańcy.

Rozwój gospodarczy gminy jaki nastąpił pod koniec XIX i na początku XX wieku związany był z jednej strony z napływem gotówki przywożonej przez robotników sezonowych, z drugiej z rozwojem zakładów przemysłowych związanych z wykorzystaniem miejscowych zasobów surowcowych. I tak pod koniec panowania pruskiego funkcjonowało na tym terenie 6 tartaków, a nadwyżki drewna sprzedawano w drodze do tartaków w Przechowie i Grudziądzu.

Równoległe nastąpił rozwój placówek handlowych, a ciekawostką może być fakt, że istniało aż osiem restauracji.

Druga połowa XIX wieku to okres odrodzenia narodowego na Pomorzu. Mieszkańcy Borów Tucholskich żywo zareagowali na wydarzenia powstania styczniowego. Akta policji pruskiej mówią, że w Osiu rekrutowano ochotników do oddziałów powstańczych, a parobek z imieniem Mateusz Gibas oraz leśniczy z Jaszczą Michał Jankowski brali bezpośredni udział w walkach na terenie królestwa. Klęska powstania doprowadziła do przewartościowania w myśleniu o odzyskaniu niepodległości. Na czoło wysunęła się idea pracy organicznej.

Paradoksem jest fakt, że w Osiu zapoczątkowała się i największe zasługi tam położył Niemiec z pochodzenia ks. Józef Semrau oraz przysłany przez władze pruskie w celu naprawy skutków jego działania, również Niemiec z pochodzenia, ks. August Masłowski, którego działalność tak scharakteryzował, wielce zasłużony dla polskości pomorza, ks. Józef Dembiecki: "nadprezydent v. Gosster dozna jednak przykrego zawodu, gdy ks. Masłowski wstąpił w ślady swojego poprzednika. Zaprzysiężniwszy się z czasem gorliwym działaczem na tamtejszym gruncie, doktorem drzycimskim, z nim razem działał na korzyść sprawy polskiej".

Jednocześnie z tworzonymi pod patronatem księży organizacjami gospodarczymi, jak spółka zarobkowa i parcelacyjna, filia jeżewskiego "Kupca", czy kulturalnymi, jak utworzony przy kościele chłopski "Cecylia", na terenie Osia rozwinęły się również inne organizacje o podobnym charakterze. Tak więc powstały towarzystwa przemysłowe i towarzystwo ludowe, a działalność kulturalno-oświatową prowadziły towarzystwo czytelni ludowych i założone w roku 1912 gniazdo "Sokoła".

Wzrost świadomości narodowej znalazł odbicie w okresie strajku szkolnego, do którego, jak podają dostępne źródła, przystąpiły na terenie gminy dzieci w Starej Rzece i Brzezinach.

Tematy opracowano na podstawie Informatora turystycznego "Gmina Osie" - TMBT 1995 r. z dzieła opracowanego przez mgr Marka Mieszkę

"Zasługi i wybitni ludzie opracował Mariusz Chudecki.

Od Redakcji: Niektóre tytuły zostały zmienione. Zaktualizowano też zapisy w części "Po II wojnie oświatowej"